

**RESUM
DE LA VISITA-CONFERÈNCIA
«LA CASA DE LES AIGÜES AVUI
MUSEU DEL CINEMA-COL·LECCIÓ TOMÀS MALLOL»**

per Manel Serra Pardàs

GIRONA, 31 OCTUBRE 2021

El Museu del Cinema de Girona que exposa la magnífica col·lecció Tomàs Mallol ho és des de la seva inauguració l'abril de 1998. Abans, i durant cent anys, havia estat la Casa de les Aigües. La seu social, les oficines, el taller i el magatzem de les diferents companyies que han gestionat el servei de les aigües a la ciutat de Girona era aquest edifici situat a la cantonada del carrer Sèquia i el carrer del Perill. Sobre aquest edifici s'hi construí també, l'any 1898, la coneguda Torre de les Aigües i que des d'aleshores es imatge inconfusible del "sky line" de la ciutat i molt especialment del barri del Mercadal.

L'existència d'aquest edifici i la seva torre només es pot explicar per la presència en el barri del Mercadal de la sèquia Monar. Aquesta sèquia Monar està documentada des del segle XI i permet la derivació d'aigües del riu Ter a Bescanó tot seguint en paral·lel al riu per Salt i Santa Eugènia de Ter fins arribar a Girona i vessar les seves aigües al riu Onyar, augmentant de manera significativa el cabal de l'Onyar aigües avall del Pont de Pedra.

Aquesta sèquia va anar configurant al llarg dels segles un seguit de construccions que aprofitaven la força de l'aigua per moure molins paperers, fariners, drapers i també fargues. A més, permetia el reg d'una extensa zona d'hortes situades prop del seu recorregut a Salt, Santa Eugènia de Ter i Girona. Aquesta presència de diferents molins i aprofitament de les aigües de la sèquia era especialment notable al barri del Mercadal.

L'exclaustració de convents i la desamortització de la primera meitat del segle XIX, i específicament del convent de Sant Francesc, alliberaren els terrenys que ocupava el convent (entre l'actual avinguda Sant Francesc i el carrer Sèquia) i foren adquirits per diferents prohoms vinculats a la indústria tèxtil, inicialment, i més endavant al sector paperer (La Gerundense) i foneria de ferro i bronze i construccions mecàniques (Planas y Flaquer), entre d'altres activitats industrials que convertiren el barri del Mercadal en un pol industrial molt notable. Hi treballaven prop de 1000 obrers durant prop d'un centenar d'anys.

La primera cita documentada de la Casa de les Aigües figura en el Registre de la Propietat de Girona en data de 18 de març de 1869. S'inscriu al registre la "casa – fàbrica conocida por la Gerundense", situada al carrer Sèquia, cantonada carrer Perill. La inscripció diu : " Dicha fàbrica esta movida por la acequia Monar, teniendo una fuerza motriz de 120 caballos."

Hem de suposar, doncs, que la “casa-fàbrica” ja era existent. Probablement fos en origen un molí paperer, comprat per “La Gerundense” per utilitzar la força motriu de l’aigua de la sèquia Monar. La Gerundense fou fundada l’any 1843 i amb el pas dels anys esdevingué una important paperera. Fou la primera en la fabricació de paper continu i malgrat crisis financeres i industrials sobrevisqué fins l’any 1973 al Mercadal.

Curiosament, l’any 1869 en que s’inscriu la “casa-fàbrica” al Registre de la Propietat, s’inaugurà a Girona el servei domiciliari d’aigua. Aquest servei, promogut pels socis Ernesto Abelló i Narcís Gifré, obtingué la concessió d’aigües superficials del riu Onyar a Aiguaviva i mitjançant una conducció de “acero asfaltado” transportava l’aigua per gravetat fins a Girona. L’aigua arribava fins a la Plaça Lledoners, al costat de la Catedral, seguint en bona part l’antiga carretera de Santa Coloma i l’actual carretera de Barcelona.

L’any 1898, la “casa-fàbrica” es venuda per l’empresa paperera “Saliotti y Cia. en comandita” (La Gerundense) a l’empresa d’aigua regentada ara per Alfonso Llena y Plademunt. Aquest mateix anys s’inicià la construcció de la Torre de les Aigües, després d’haver incorporat a l’abastament de la ciutat el pou d’aigua, propietat de La Gerundense, i que probablement estava situat al soterrani de la Casa de les Aigües

La finca, de 567 m² de superfície, es venuda per 55.000 pessetes, segons consta en el Registre de la Propietat.

Des d’aquestes dates, la casa, abans fàbrica de paper, es converteix en la seu social, oficines, taller i magatzem de la companyia d’aigües potables i l’any 1899 s’acabà la construcció de la Torre de les Aigües.

Pocs anys abans, l’any 1883, l’enginyer gironí Narcís Xifra instal·là a la Central del Molí (a 50 metres de la Casa de les Aigües) una dinamo que, accionada per una turbina moguda per la sèquia Monar, permeté l’enllumenat elèctric a part de la ciutat de Girona, esdevenint una de les primeres ciutats il·luminades per l’energia elèctrica i que progressivament substituirà l’enllumenat a gas.

Les turbines hidràuliques es fabricaven, des de 1858, a la foneria “Planas y Flaquer”, situada al carrer Indústria (avui carrer Grober). Aquestes turbines transformaven la força hidràulica en força mecànica per mitjà dels embarrats i politges que s’utilitzaven als tallers mecànics i les indústries tèxtils. A partir de 1885 les turbines transformen la força de l’aigua en electricitat gràcies a dinamos i alternadors. Tots aquests elements eren fabricats a la Planas-Flaquer i equiparen bona part de les centrals elèctriques construïdes a tot Espanya. L’empresa es traslladà a Barcelona, a inicis del 1900, i en els seu espai s’hi va instal·lar la coneguda fàbrica tèxtil i de botons Grober fins 1973.

La progressiva “electrificació” de la indústria arribà també als serveis d’aigua. Les bombes (hidràuliques) elèctriques permetien elevar l’aigua a cotes impossibles abans. La força de la gravetat que impedia situar aigua a cotes elevades era, ara, vençuda per la força elèctrica.

Això explicaria la construcció de la torre de les aigües l’any 1898. No està clar, però, la seva funcionalitat. Semblaria – i així s’ha cregut durant anys- que servia per elevar l’aigua del pou de “La Gerundense” fins a la cota més alta de la torre on hi hauria d’haver un petit dipòsit, però aquest dipòsit no hi ha estat mai !

Probablement, la intencionalitat era que la torre servís de suport d'una canonada que actués com a vas d'expansió que evités els cops d'ariet, produïts per les arrancades i parades de les bombes que impulsaven l'aigua del pou a les conduccions de la incipient xarxa d'aigua potable que estaven en servei. Tampoc, però, s'han trobat restes d'aquesta canonada que actuaria de vas d'expansió...tal vegada les innovacions tecnològiques havien "inventat" les vàlvules de retenció mentre es construïa la torre i esdevingué obsoleta abans d'entrar en servei.

Fos com fos, a la revista "L'Autonomista" –Suplement literari- de 1928 trobem un extens article que documenta les transformacions del servei d'aigua a Girona des de 1920, any de la fundació de la "Sociedad Anónima de Aguas Potables de Gerona". Aquesta nova societat, constituïda a Barcelona, comprà a "LLensa y Macias", l'any 1920, l'empresa d'aigües, i amb l'adquisició de l'empresa comprà també la Casa de les Aigües i la torre de les aigües. El preu de la compra del servei i la casa fou de 350.000 pessetes.

La nova empresa construí un dipòsit d'aigua, conegut com el dipòsit d'Alemanys, avui encara operatiu i en servei. Aquest dipòsit s'omplia amb aigües del pou de "La Gerundense" impulsades per dues bombes de pistó situades als baixos de l'edifici. Exactament a l'entrada de l'actual Museu del Cinema pel carrer Sèquia.

Durant la Guerra Civil 1936 – 1939, la societat d'aigües fou col·lectivitzada i la gestió municipalitzada. Acabada la guerra es retornà als seus propietaris. L'ajuntament de Girona inicià també la transformació urbana del barri del Mercadal com a conseqüència de la destrucció i posterior enderrocament del convent de les Bernardes situat al carrer Santa Clara que feu possible l'ampliació del carrer i la construcció de l'edifici oficial que avui ocupa el CAP-Santa Clara i diferents edificis d'habitatges al mateix carrer i al carrer Hortes. La empresa Grober, també incendiada a finals de la guerra civil, fou reconstruïda al mateix lloc.

Queixes ciutadanes pel deficient funcionament del servei d'aigües, problemes derivats de la quantitat i qualitat de les aigües i la insuficiència financera de l'empresa per millorar el servei, comportaren la municipalització del servei d'aigües a finals dels anys 40. L'acord del Ple de l'ajuntament de Girona de 22 de gener de 1949, acordà la cessió i venda de la Sociedad Aguas Potables de Gerona, S.A., la de l'edifici i la torre de les aigües a l'ajuntament pel preu de 2.153.000 pessetes.

Des d'aquesta data de 1949, l'edifici de la casa i torre de les aigües és propietat de l'ajuntament de Girona. La inscripció al Registre de la Propietat es del 14 de gener de 1955.

La municipalització va comportar la gestió directa del servei d'aigües per l'ajuntament fins l'any 1975. Aquest any l'ajuntament convocà concurs per la concessió del servei a empresa privada. El concurs públic fou guanyat per Girona, S.A. que inicia el seu servei l'any 1976, coincidint també amb l'inici de l'explotació de la planta potabilitzadora d'aigües del Ter situada a Montfullà. Girona s'abasteix des d'aquesta data d'aigües superficials del Ter i abandona els diferents pous d'aigua subterrània que havien abastit la ciutat (pous del Mercadal, de Palau, i de la Devesa principalment)

Malgrat la concessió del servei a empresa privada, l'ajuntament continuà adscriuint l'ús de l'edifici al servei d'aigua, de manera que fins a mitjans dels anys 90, l'edifici municipal

era la seu administrativa, tècnica i magatzem del servei d'aigües i pràcticament fins a l'any 1980 era també l'habitatge del director del servei així com d'un empleat de la companyia. Ambdós habitatges estaven situats al primer pis. En el segon pis hi operava l'oficina tècnica i laboratori d'aigües. La planta baixa era destinada a magatzem i taller.

Durant tots aquests anys la torre de les aigües no tenia cap utilitat funcional -ni dipòsit d'aigua, ni vas d'expansió- de manera que la torre s'anà deteriorant fins al punt d'estar en ruïna tècnica, segons informes tècnics municipals de l'any 1985.

Una mobilització ciutadana, i la ràpida resposta de l'ajuntament, propicià que s'optés per la seva rehabilitació estructural i estètica l'any 1986. Aquesta rehabilitació ha permès la conservació de la torre, en tant que patrimoni arquitectònic i visual del barri del Mercadal i de la ciutat.

L'any 1992 l'ajuntament optà per la gestió del servei d'aigua a través de l'empresa mixta AGISSA (Aigües de Girona, Salt i Sarrià de Ter, S.A.), constituïda al 80 % per l'empresa pre-existent Girona, S.A. i al 20 % pels ajuntaments de Girona, Salt i Sarrià de Ter. L'any 1993 l'ajuntament de Girona inicià els tràmits per a l'adquisició del fons cinematogràfic Tomàs Malloll i instà a la companyia d'aigües a traslladar la seva seu administrativa. Aquest trasllat al carrer Ciutadans farà possible la rehabilitació total de l'edifici (conservant la torre de les aigües) i destinar-lo a seu del Museu del Cinema que alberga la col·lecció Tomàs Malloll.

L'abril de 1998 s'inaugura l'actual Museu del Cinema, l'edifici que havia estat molt paperer, "casa-fàbrica" de La Gerundense, i des de 1898 Casa de les Aigües, és ara, i des de fa 23 anys, el Museu del Cinema. Col·lecció Tomàs Mallol de la ciutat de Girona.

Manel Serra i Pardàs
Girona, octubre 2021

P.S.

- 1) Aquest resum de la conferència i visita a la Casa de les Aigües, realitzada el 31 d'octubre de 2021, va anar acompanyada de la projecció de 101 diapositives de plànols de la ciutat dels anys entre 1535 i 1949 i fotografies dels anys entre 1900 i 2021, majoritàriament procedents de l'Arxiu Històric i Centre d'Imatges de l'Ajuntament de Girona, per il·lustrar els canvis produïts en aquest període. Les imatges resten a l'Arxiu del Museu del Cinema.
- 2) El meu reconeixement i agraïment a Carme Irla, Jordi Dorca, Jordi Pons, David Iglésias i Joan Boadas, tots ells autèntics servidors públics sense els quals no hauria estat possible aquesta conferència i visita al Museu del Cinema durant les Fires de 2021.